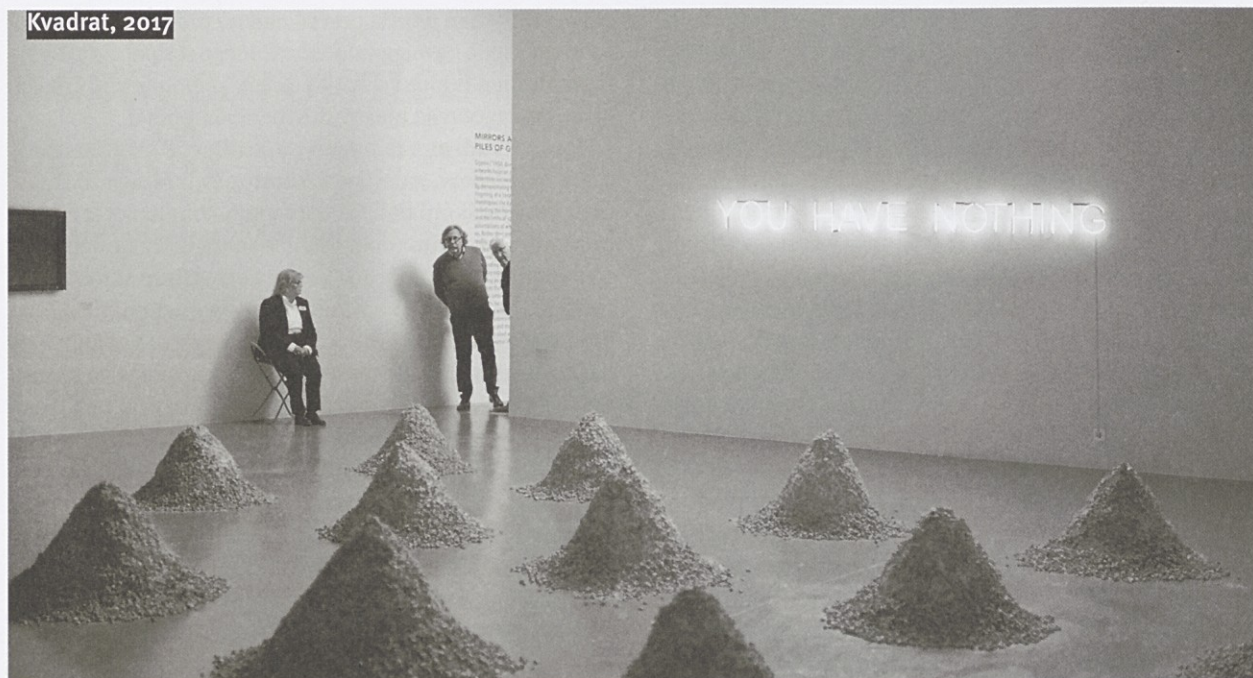

Kvadrat, 2017

Bojana Bregar

Sofisticirana situacijska komedija

Kvadrat | The Square

leto 2017

režija Ruben Östlund

država Švedska, Nemčija, Francija, Danska

dolžina 144'

Ruben Östlund je za civilizirane gledalce filmov to, kar je bila MTV serija **Jackass** (2000–2002, Johnny Knoxville, Spike Jonze, Jeff Tremaine) nekdanja (pred)pubertetniške mulce – anticipacija voajerskega užitka, ki nastane ob opazovanju muk in nerodnosti nekoga drugega. Iz varnega zavetja domačega kavča smo se zvižali od prelestnega nelagodja, ko so se Johnny Knoxville in prijatelji spuščali po strmih ovinkih v nakupovalnih vozičkih, oblečeni zgolj v plenice tekali po natrpanem trgovinskem centru in iz svojih na videz neuničljivih teles izvabljali vse sorte telesnih tekočin, samo za našo (in očitno lastno) zabavo. Danes, ko smo odrasli in sofisticirani ter iz vseh strani soočeni z ofenzivno družbenih sil konformizma, nas njihovo tveganje preprosto ne gane več. Stran z Johnnyjem in njegovim nesmiselnim zlomljenim penisom! Dajte nam pravo akcijo!

Torej, sofisticirani ljudje, predstavljajte si tole: ste uspešen, ugleden in dobro negovan kurator ene najvplivnejših, najprestižnejših umetniških institucij na Švedskem. Brezhibno oblečen in počesan. Sedite pred kamero, nasproti vas se nelagodno preseda mlada ameriška novinarka, ki se začčenja potiti pod močnimi lučmi. Nedvomno ste k temu potjenju pripomogli tudi vi, z vašo izjemno avtoriteto in neustavljivim šarmom. Novinarka postavi prvo živčno vprašanje, na katerega odgovorite z vajeno eleganco profesionalca. Nato vas prosi, da ji razložite nekaj, kar je prebrala na spletni strani vašega muzeja. Prične z branjem, nekaj o toposu razstave, ki ni razstava v razstavi, ki je del mega-razstave, in še preden konča, se vam posveti, da ste v težavah, saj se vam niti približno ne sanja, o čem govori. Citat se konča in novinarka v pričakovanju zre v vas, medtem ko lučka na kameri rdeče utripa in luč reflektorja neusmiljeno meče luč na vašo sramoto. Ne veste odgovora. Ničesar več ne veste. Kaj se je ravnokar zgodilo? Kje sem? Kdo sem?

Te vrste dezorientiranost protagonistov je emblem in izhodiščna točka praktično vseh Östlundovih filmov doslej. Kot avtorski režiser, ki je scenarist in producent vseh svojih filmov ter pogosto tudi montažer, je prepoznaven po neprizanesljivem seciranju človeške narave, natančneje človeka kot »čredne živali«, kakor je večkrat v intervjujih svoj osrednji motiv podal sam. Metoda, s katero izvablja na plan tisto, kar je skrito pod mehko skorjo družbenih konvencij, je situacijska komedija posebne vrste, patentirane znamke Östlundovega *zoomiranja* na družbene tabuje, v katerih postavlja protagoniste v povsem nepričakovane,

nepredvidljive situacije, te pa postanejo katalizator dogajanja, ki jim sledi – ter marsikdaj tudi vzrok vsaj delnega propada nesojenih junakov. To mu je prineslo sloves provokatorja v filmskem svetu ter predvsem na domačih tleh. Njegov tretji igrani celovečerec **Play** (2011), v katerem skupina temnopoltih dečkov goljufa nič hudega sluteče mimoidoče na ulicah fiktivnega švedskega mesta, je pritisnil na občutljivi živec družbe, ki se je v svetu proslavila kot najbolj predana idealu strpnosti in demokratičnosti. Burni medijski odzivi so razdelili švedsko javnost, medtem ko se je kritiška pretežno strinjala, da se je z Östlundom pojavilo nekaj izjemno zanimivega, nekaj, kar je razbilo uniformnost prevladujoče benevolentnih švedskih dram.

Potem je leta 2014 udarila **Višja sila** (Force Majeure). V filmu se mlada družina odpravi v mondeno francosko letovišče, da bi uživala v zimskih radostih na snegu in ultravijoličnih žarkih. Namesto tega snežni plaz odnese zakonsko idilo in vzame za talca domnevno moškost nesrečnega *pater familiasa*.

Izjemno humorna in v enaki meri boleča družinska dramedija je v Cannesu v sekciji *Un Certain Regard* prejela nagrado kritikov, zatem jo je zajel val odličnih kritik in jo ponesel skorajda do oskarjevske slave ... No, skorajda. *Višja sila* se je sicer kot predstavnica Švedske uvrstila v prvo skupino devetih finalistov za tujejezičnega oskarja, a nato izpadla iz nadaljnega izbora končnih petih finalistov. Östlund in producent Erik Hemmendorff sta svoj odziv ob tej nič kaj veseli novici posnela in objavila na YouTubeu. Premišljeni in briljantni PR trenutek se je hitro obrestoval, saj se je posnetek z naslovom *Švedski režiser znori, ker je izgubil nominacijo za oskarja* v kratkem času razširil po Facebooku in Twitterju ter seveda poskrbel za več publicitete, kot je je požel kasnejši zmagovalc kategorije, **Ida** (2013) Pawla Pawlikowskega.

Östlund tudi sicer s pridom uporablja družbene medije za raziskovanje medčloveških odnosov, ki mu nato služijo za navdih in za filmsko snov. Tako so menda tudi za njegov novi film, tisti, ki mu je lani v Cannesu prinesel zlato palmo (in tokrat tudi pravo pravcato nominacijo za tujejezičnega oskarja!), navdihnili resnični posnetki z YouTubea. **Kvadrat** (The Square, 2017) se dogaja na Švedskem, kjer živi Christian (čedni stas in glas mu je posodil danski igralec Claes Bang). Christian je kurator in uslužbenec muzeja moderne umetnosti v Stockholmu, ki gostujoča dela in pripadajoče umetnike predstavlja zainteresirani javnosti – in Christian je, kljub občasnim spodrslijajem, očitno dober v tem, kar počne. Brezhibno balansira krhko razmerje med poslom in užitkom, predvsem tako, da obe polji preprosto združi. Njegovo udobno življenje napol slavne osebnosti je obdano s statusnimi simboli in ravno prav začinjeno z družbo samosvojih umetnikov, da ga nihče ne more okriviti malomeščanstva. A kljub svoji splošni dobrotiški naravi in pohvalni delovni

etiki si Christian morda preveč naivno predstavlja svet, na katerega gleda s svojega slonokoščene stolpa, zgrajenega iz privilegijev. Je morda le preveč ujet v samoumevno udobje, ki mu ga zagotavlja njegov družbeni »bubble«?

Morda **Kvadrat** s tem meri na kritiko t. i. »artworlda«, sveta umetnikov, galeristov, kuratorjev, kritikov in trgovcev z umetniškimi deli, ki ustvarjajo konglomerat, pravo pravcato industrijo umetnosti, v enaki meri zaničevano, napadano in kritizirano, kot je neizogibno v teh naših ciničnih časih neoliberalnega mandata na oblasti. Toda problem komodifikacije umetnosti režiserja tu ne zanima na način, ko bi ga motile prakse zlorabe nedotakljivega statusa umetnosti. Ravno nasprotno, glavna zabava v tem filmu prihaja iz naravnost užitekarskega zabadanja majhnih, a še kako motečih osti v prenapihnjeno samopodobo, s katero umetniški svet slavi samega sebe, nedvomno zaradi golega darvinističnega boja za obstanek. Konec koncev, mar nismo v osnovi ljudje zgolj lepo oblečene opice? S prizorom, ki je zagotovo najmočnejši del filma, *Kvadrat* doseže vrhunec in podčrta svojo premiso – in to več kot prepričljivo po zaslugi Terryja Notaryja, igralca, ki je kaskader in strokovnjak za imitacijo živalskega gibanja. Njegov nastop je sublimen, na kratko, bolj prepričljivo odigra opico kot dejanski bonobo, ki je v tem filmu zato, ker s čopičem v roki slika.

Odličen finale v vseh pogledih torej. Toda problem je, da film nato traja še dobre pol ure brez resničnega razloga, bolj ali manj zato, da bi še naprej mučil svojega protagonista, ga dokončno dehumaniziral in ga pustil ranljivega, tako rekoč v naravnem stanju. Zdi se, da je del problema tudi, ker je v filmu preveč pripovednih linij, čeravno bi z lahkoto ostali zgolj pri eni, recimo pri tej, ki je bila najbrž del izvorne ideje. Prestavljati si je mogoče, da bi lahko v zameno več časa dodelil odlični Elisabeth Moss – ta bi lahko zares dopolnila vlogo nevrotične novinarko Anne, ki je za dobro filma le malce preveč klišejska »nora Američanka«.

Morda bi si kakšno minuto več zaslužil Dominic West, slavni umetnik in avtor *Kvadrata*, naslovnega umetniškega dela z zelo preprostim sporočilom, ki ga potem dekonstruira in subvertira, praktično ga skozi film zanika.

Pomanjkljivostim navkljub je **Kvadrat** intrigantna situacijska komedija z zapeljivim smislom za humor, ki nam dovoli, da si sami zastavljamo vprašanja, če smo le pripravljeni tudi sami najti odgovore. **E**